

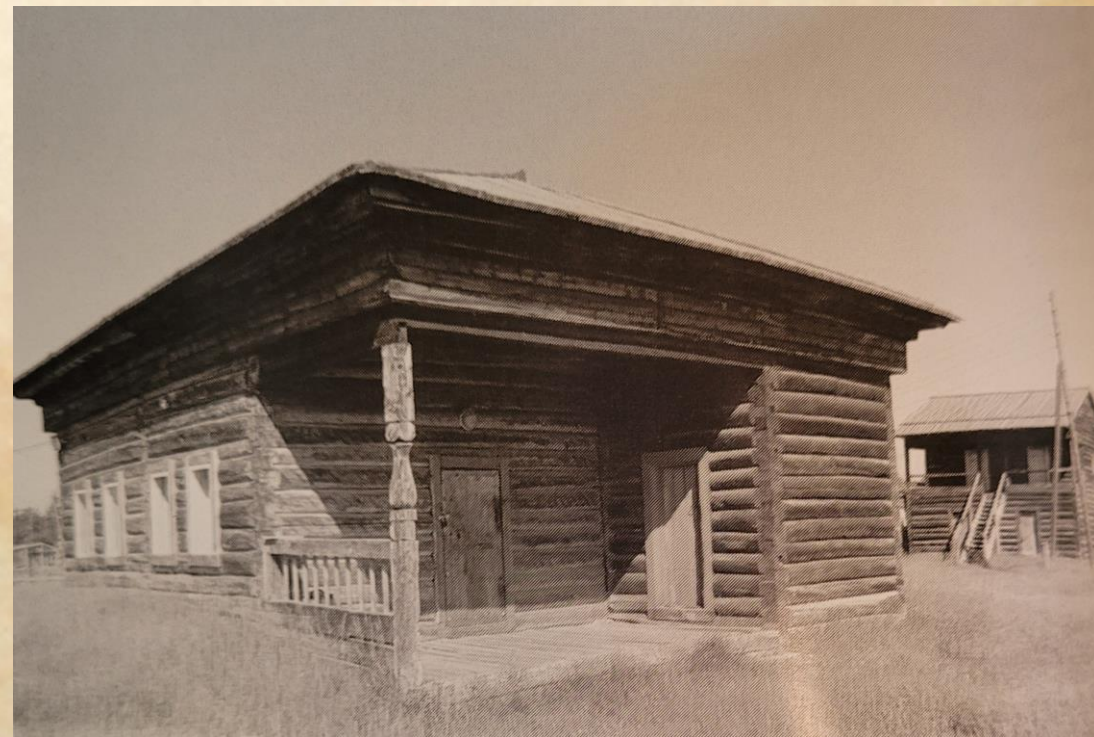

ИСИДОР НИКИФОРОВИЧ
БАРАХОВ
(12.02.1898 — 15.09.1938) САХА
ӨРӨСТҮҮБҮЛҮКЭТИН
ПӨРҮТТЭЭЧЧИЛЭРТЭН
БИРДЭСТЭРЭ, БИЛИБИТ
СУДААРЫСТЫБАННАН
УОННА ПАРТИНАН
ҮЛЭНН

Төрдө-ууһа

1898 сыллаахха олунньу 12, күнүгэр Үөһээ Бүлүү улуунун Харбалаах нэһилиэгэр сүөһү иитиитинэн дьарыктанар сэниэ ыалга төрөөбүт. Абата Бараах уола Ньалбаахаан Микииппэр (Иванов Никифор Иванович) — дьаданы уола, бэйэтин хара күүһүнэн уонна үлэтинэн байбыт-тайбыт киһи. Ийэтэ Өлөөнө Өргүөт нэһилиэгин Арбааастаах абатын ууһуттан төрүттээбэ. Бу ыал, оҕо өлүүлээх буолан, Исидор төрөөбүтүгэр, оччотообу сизэринэн абааһыттан куоттаран, үс сыл ийэтин аймахтарыгар Баһылай Наҕабыһыһынаахха (Чэччэйдээххэ) Өргүөккэ ииттэрбиттэрэ. Онтон ыалга иккис уол Дьуона төрөөбүтэ, оҕолоругар ханыыгынаары элбэх оҕолоох аймахтарыттан өссө биир уолу Анныыһыны ииттэ ылбыттара.

Үөрэх

Куорамыкыга Василий Григорьевич Монастырев учууталга аан бастаан үөрэммитэ. Бу үөрэнэр сылларыгар убайынаан Аньыһынныын атыһыт Дьөгүөр (Георгий) Батаакапка олорбуттара. Батаакаптар кыыстара Мусялыын, уоллара Серафимныын улааппыттара.

12 саастаах Исидор 1910 с. Бүлүү куорат начальнай училищетыгар киирбитэ. Училище 1913 сыллаахха үрдүкү училище статусун ылбыт. 1914 с. бүтэрбитэ. Бу сылларга аҕата уруккуттан билсэр атыһыта Николай Расторгуев дьиэтигэр олорбута. Исидоры кытта оччоҕо Степан Аржаков, Степан Гоголев, Николай Бубякин, Дора Жиркова, Муся Потапова, Дмитрий Очуров, Георгий Павлов, Г. А. Шадрин, А. П. Егоров, Степан Иванов о. д. а. үөрэммиттэрэ. Училище дириэктэринэн Попов Иван Васильевич, оттон 1912 сыллаахтан математика уонна физика учууталынан А. Е. Кулаковскай (Өксөкүлээх) үлэлээбитэ. П. Х. Староватов, эдэркээн Марк Жирков учууталлыыллара. 1912 с. кылгас кэмнэ нуучча тылын Сэмэн Новгородов үөрэтэ сылдыбыта.

*Василий Григорьевич
Монастырев*

1914 с. ахсынньытыгар, үөрэбин бүтэрэн баран, Расторгуевка үлэлээбит. Бу сылдьан тохсунньуга Дьокуускайдаагы учууталлары бэлэмниир сэминээрийэ дириэктэригэр үөрэххэ киирэр туһунан көрдөһүү түһэрбит. Күһүн Үөһээ Бүлүү быраабатыгар дьыаланы устааччынан үлэлээбит, онтон сыылынай Т. П. Алфер сүбэтинэн земскэй сэтээтэл Г. Ф. Корякинга суруксутунан киирбит. Бу киһи дьиэтигэр олорбут, онтон кинини кытта 1915 с. күһүн Дьокуускайга барсыбыт уонна семинариятыгар киирбит.

Сэминээрийэбэ Максим Аммосовы, Степан Аржаковы уо. д. а. кытта, барыта 17 буолан киирбиттэрэ. Биир сылаа Платон Слепцов (Ойуунускай) үөрэнэрэ. Үөрэнэ сылдьан литература куруһуогар сылдьар, кэлин салайар эбит, 1917 сыл санатыгар Степан Аржаковтыын Бүлүү түмсүүтүн тэрийбиттэрэ биллэр. Оттон «Е. М. Ярославская революционнай куруһуогар дьарыктаммыта» диэн этии билинни кэмнэ саарбахтанар. Исидор кэлин бэйэтэ суруйбутунан, «1917 сыл олунньуга дылы политической боппуруостарга биһиктээх кыһыл оҕо» эбит. Баартыйа дөкүмүөннэригэр Барахов бассабыык баартыйа чилиэнинэн 1917 сыл балаҕан ыйыттан буолбута туоһуланар.

Уустук кэм кэлэн Бараховтаах сэминээрийэни бүтэрэр сылларыгар үөрэхтэрэ быста-быста салҕаммыта. Үс сыллаах үөрэхтэрин 1918 с. муус устарга түмүктээбиттэрэ. Бу сыл, биллэрин курдук, Арасыйаҕа Өктөөп өрөбөлүүссүйэтэ буолан, сана былаас дойдуга кимиилээхтик хааман испитэ. Саха Сирэ сана былааһы билиммэтэбэ. Онон уларытыы күүрээнигэр киирбит эдэр дьон, Бараховтаах, бастааннааҕа бэлэмнэнэн барбыттара, кистэлэн хаһыаты таһаараллара, сэт-сэбиргэл хомуйаллара.

Тылга сыһыаннаах үлэтэ

1920-с сыллардаахха саха алпабыытын, суругун сокуонун чуолкайдааһынна, саха тылын үөрэтиигэ, сайыннарыыга, үрдүк таһымна таһаарыыга, киниэхэ государственнай тыл анал туругун ингэриини ситиһиигэ боччумнаах үлэни онорбута. Оттон «Тыллар тэн бырааптаах буолуулар» диэн ыстатыйаҕа Исидор Никифорович тыллар бырааптарын, сахатыты туһунан сиһилии суруйар, сахатыты — нуучча тылын үтүрүйүү буолбатаһын бэлиэтиир.

1926 с. Аламpany уонна Күндэни кытта Азербайджан киин куоратыгар Бакуга буолбут Бүтүн Сойуустаабы Түүр I сийиэһигэр кыттыбыта. Манна анаан «Саха алпаабытын туһунан» диэн тезистэри суруйбута.

Экономикага сыһаннаах үлэтэ

1923 с. онорбут дакылаатыгар тыа хаһаайыстыбатын өрө көтөҕүү, кустарнай уонна ремесленнэй производствонь сайыннарыы, кыһыл көмүһү уонна күндү таастары хостоонун туһунан, Саха Сирин бордууксуйатын онорон таһаарыыны улаатыннарыыга хаһаайыстыбаннай бэлиитикэ сүрүн хайысхаларын быһаарбыта.

«Саха өрөспүүбүлүкэтин промышленноһа, суола-иһэ уонна инникитэ» диэн ыстатыйатыгар сиртэн хостонор баайдары суолу-иһи тупсардахха толору көдүүстээхтик туһаныахха сөп диэбитэ. Иркутскайтан Уус-Кукка диэри тимир суол салаатын, Дьокуускайтан Амуурдаабы тимир суол Рухолово (Большой Невер) станциятыгар диэри массыына суолун бырайыактааһын уонна тутуу, Дьокуускай — Охотскай суолун чөлүгэр түһэри, Өлүөхүмэ өрүһү, күрбэ таастартан босхолоон, онон Могоча тимир суол станциятыгар тахсар туһунан боппуруостары туруорбута. 1923 сыл атырдьах ыйын 1 күнүгэр Үлэ уонна Оборона Сэбиэтигэр ыппыт суругар Өлүөнэ өрүс пароходствотын тэрийиини туруорсубута.

Бэлшицкэ

1921 сыллаахха хомуньуус баартыйа Х сийиэһигэр Саха Сириттэн куоластыыр бырааптаах соботох дэлэгээт быһыытынан кыттыбыта (иккис дэлэгээт Былатыан Ойуунускай сүбэ куоластаах этэ). Бу сийиэс Москубаҕа Кириэмилгэ кулун тутарга буолбута. Киин хонтуруоллуур хамыһыйа дакылаатын, профсоюзтар үлэлэрин, разверстканы продналогунаан уларытыыны, омуктар ыккардыларынааҕы сыһыаны, баартыйа сомоҕо буолуутун, анархо-синдикалисткай халыйыы туһунан боппуруостары дьүүллээбитэ. Бу сийиэскэ Владимир Ленин кыттыбыта. 1921—1924 сс. партия губбюротун секретарынан, Саха АССР Совнаркомун бэрэссэдээтэлинэн үлэлээбитэ, партия X, XII, XV сийиэстэрин делегата, ССРС уонна Саха Сирин Киин ситэриилээх комитеттарын чилиэнэ этэ.

1922 сыллаахы өрө туруу, былаахы "триумвираттан" былыдааһын, эйэлээх бэлжитикэ.

1922 сыллаахха Саха сиригэр кыһыл террору уонна Саха сирэ Иркутскай уобаласка оройуон эрэ статустаах сыһыарыллыбытын сөбүлээбэккэ өрө туруу буолбута. Саас Саха уобалаһын сэриилэрин хамандыырынан анаммыт Нестор Каландаришвили улахан обуоһунан бастаанньаны хам баттыыр соруктаах кэлэн испитэ. Кулун тутар 6 күнүгэр ону бастаанньыстар Табаҕа аттыгар тоһуурга түбэһиннэрэн өлөрбүттэрэ. Устуоруктар уонна кыраайы үөрэтээччилэр бу түгэни сэбиэскэй былаас Саха сиригэр ытар бэлиитикэтэ уларыйбыт түгэнинэн ааҕаллар. Онно бастын оруолу Исидор Бараахап ылбыта. Кулун тутар 10-11 түүнүгэр РКП (б) губбюротун мунньаҕар Губбюро урукку салалтатын туоратыы түмүгэр Саха сирин салалтата уларыйбыта. Лебедевтээх "триумвираттарын" оннугар Бараахаптаах буолбуттара. Ойууунускай ахтарынан, Строд хамаандалаах красноармеецтар хоско көтөн түһэн тройканы арестыыллар. Строд икки илиитигэр наганнаах.

Аныгы устуруктар бу кэнниттэн Саха сиригэр ыытыллыбыт бэлиитикэни "Гуманная политика Барахова" диэн ааттыыллар.

Сага анаммыт командующай К. Байкалов Широких-Полянской өгөтүнэн Бараахабы кытта чугасаһар, уонна Бараахап быһаарыытын өйүүр. Бу кэмтэн ыла сэбиэскэй былаас олохтоохтор өрө турууларын утары хааннаах репрессияны убарытар, кэккэ эйэлээх миэрэлэри ылынар. Ол курдук, бастаанныыстарга амнистия биллэриллибитэ. Ол түмүгэр бастаанныыстар хамсааһыннара мөлтүүр. Өрө турууга кыттыбыттар сааларын-саадахтарын көнүл өттүлэринэн ууран, суута-түүрөйдээһинэ суох эйэлээх олоххо төннөллөр.

1926—1928 сс. партия Саха Сиринээҕи тэрилтэтин салайбыта.

1928—1933 сс. Кыһыл профессура Институтугар үөрэммитэ. Ону ситиһиилээхтик бүтэрэн баран, Киин комитет аппараатыгар тыа хаһаайыстыбатын салаатыгар Илин Сибиир уонна Уһук Илин сиэктэрин сэбиэдиссэинэн үлэлээбитэ.

Репрессия

1938 с. олунньу 3 күнүгэр дьэндыйэргэ уонна хаайарга НКВД-лар ордер ылбыттара. Архыыпка баар дьыалаба ол кэнниттэн 146 хонук иһигэр туох буолбута биллибэт. Бу тухары НКВД хаайыытыгар сытан «буруйун» билиммэтэх буолан, доппуруос боротокуола суох диэн Е. Алексеев суруйар. Доппуруос боротокуола бэс ыйын 29 күнүттэн сабаланаар. 1938 с. балабан ыйын 15 күнүгэр диверсийэбэ, национализмна, үспүйөөннээһиннэ, куорбаллааһынна буруйдаан ССРС оһуобай боломуочуйалаах үрдүкү байыаннай суута ытарга уурбута. Ол күн суут уурааба олоххо киирдэ диэн Барахов дьыалатыгар тигиллэн сылдьар, ол аата 40 саастаабар ытыллыбыт.

1956 с. алтынньы 31 күнүгэр Исидор Барахов үтөө аата чөлүгэр түһэриллибитэ.

Догд кэргэнэ

Кэргэнэ Черепанова Александра Андреевна 1901 с. төрүүх, Екатеринбургтаа төрүттээх. Исидордын өлүөр диэри 14 сыл оморбуттар. Исидор Никифорович өлбүтүн кэнниттэн Александра Андреевна кэргэнин аймахтарын, доботторун, биир дойдулаахтарын кытта ситимин быспатаба. Ол курдук В.С. Петровы, Д.С. Спиридоновы, Н.Е. Васильевы, И. С. Васильевы, В.И. Сергееваны, В.Г. Чиряеваны, Д.С. Поскачинаны уо.д.а. кытта өр сыллар усталарыгар суруйсубута Ииппит уола Ким Черепанов (кэлин Аба дойду Улуу сэриитигэр өлбүтэ) уонна төрөппүт уола Ярослав (1929 с. төрүүх). Ярослав Исидорович Андрей уонна Людмила диэн омордоох. Людмила Ярославовна математик, программист. Андрей Ярославович Барахов билим үлэһитэ, Курчатов үнүстүүтүгэр радиация куттала суох буолуутун испэсэлиһэ, Ярослав диэн уоллаах.

